

ІСТОРІЯ

В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

1 | 2000

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ ТА СТРУКТУРУВАННЯ
ЗМІСТУ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

ГІДНІСТЬ І ПРАВА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ДЕВ'ЯТИКЛАСНИКІВ
НА УРОКАХ З ПРАВознавства

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ЯК ЧАСТИНА
ДУХОВНОГО СВІТУ УЧНІВ

ПЕДАГОГІЧНА ЕНЦЕЛОПЕДІЯ

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНА ОСВІТА: ЗМІСТ, ФОРМИ, МЕТОДИ

Олена ПОМЕТУН, Григорій ФРЕЙМАН

Нові підходи до відбору та структурування змісту сучасної історичної освіти _____ 2

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

Віктор ТОБОЛІН

Є кілька пропозицій... _____ 7

НАУКА — ВЧИТЕЛЮ

Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ

Формування політичної системи у незалежній Україні _____ 8

Василь МОСКАЛЕНКО

Місцеві ради УСРР у період голоду 1931—1933 років _____ 13

Сергій КУТЛЕР

Становлення тоталітаризму та українські робітники _____ 15

Валерій ШТЕРН

Гідність і права людини в історії суспільно-політичної думки _____ 17

МЕТОДИКА. ПРАКТИКА. ДОСВІД

Костянтин БАХАНОВ

Технологія групової творчої справи в навчанні історії у школі _____ 23

Володимир КОМАРОВ

Розвиток мислення дев'ятикласників на уроках правознавства _____ 29

Олександр НАРОВЛЯНСЬКИЙ

Методичні поради до вивчення розділу «Юридична відповідальність за правопорушення» в курсі _____ 35

Валентина СОЛОВАР

Послідовність роботи в школі і технікумі з розвитку мислення на уроках історії _____ 37

Валерій ДУБРОВСЬКИЙ

Урок-практикум «Права людини в епоху Великої французької революції» _____ 38

Тетяна КУДРЯ

Тема «Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України». (План-конспект уроків) Продовження _____ 42

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Василина МАЗНЮК

Подорож козацькими стежками. Острів Хортиця (Сценарій історичного вечора) _____ 44

З ІСТОРІЇ ОСВІТИ

Олена ДЯТЛОВА

Суспільствознавство як інтегрована дисципліна у програмах української школи 20—30 х років _____ 47

З ПЕРШИХ УСТ

Олександра ШАЛАГІНОВА, Борис ШАЛАГІНОВ

Історія стародавнього світу як частина духовного світу учнів _____ 50

МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК

Олександр НАРОВЛЯНСЬКИЙ

Перші кроки в науку _____ 52

Евген КОПТЄВ

Події серпня 1991 року в Україні: спроба правової оцінки _____ 52

Костянтин КУЧЕРЕНКО

Основний Закон Німеччини та Конституція України _____ 54

ІНФОРМАЦІЯ, ПОВІДОМЛЕННЯ

Людмила ЛОХА

Упроваджуємо новий курс? _____ 22

Олександр НАРОВЛЯНСЬКИЙ

Конкурс на краще юридичне видання _____ 43

АВТОРИ НОМЕРА _____ 56

ЗАСНОВНИКИ:
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Заснований у 1995 році
Виходить чотири рази на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 1837 від 19.01.1996 р.
Передплатний індекс 74644

№ 1 (15) 2000

СІЧЕНЬ—ЛЮТИЙ—БЕРЕЗЕНЬ

Схвалено вченою радою Інституту педагогіки АПН України (протокол від 27 січня 2000 р. № 1)

Головний редактор

Катерина КРИЛАЧ

Редакційна колегія:

Надія БІВІК

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ

Людмила КАЛІНІНА

Володимир КОМАРОВ

Віктор КОРНЄЄВ

Олег КРИЖАНІВСЬКИЙ

Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ

Тетяна ЛАДИЧЕНКО

Фелікс ЛЕВІТАС

Ольга МАЛІЙ —

заступник головного редактора

Петро МОРОЗ — відповідальний секретар

Віктор МИСАН

Олександр НАРОВЛЯНСЬКИЙ —

заступник головного редактора

Віктор ОГНЄВЧУК

Петро ЛАНЧЕНКО

Павло ПОЛЯНСЬКИЙ

Олена ПОМЕТУН

Федір ТУРЧЕНКО

Ігор УСЕНКО

Сергій ХАРЧЕНКО

Рафаель ШАМЕЛАШВІЛІ

Завідувач редакції

педагогічних журналів

Микола ЗАДОРЖНИЙ

Літредaktor-коректор Лариса ЛУПІЙ

Художник-дизайнер Цезарій ГАНУШКЕВИЧ

Технічний редактор Лариса АЛЕНІНА

Адреса редакції:

04070, Київ,

вул. Сагайдачного, 37, к. 305,

тел. 416-38-05, 246-70-83

Видавництво «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Здано до набору 27.12.1999. Підписано до друку

01.02.2000. Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк

офсетний. Умовн. друк. арк. 6,5. Обл.-вид. арк. 7,1

Наклад 2412 пр. Зам. 0-006. Ціна 8,36 грн.

Видруковано СМП «АВЕРС».

04214, Київ, пр. Оболонський, 36

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела відповідають автори публікацій.

Редакція зберігає за собою право редагування та скорочення статей без згоди автора, може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи поглядів автора.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.

КДНУ

Наведена технологія групової творчої справи є прикладом гнучкої технології. Це означає, що вона може бути відтворена вчителем в основних рисах, але має бути пристосована для конкретного учнівського колективу та особистих якостей і уподобань учителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. — К.: Абрис, 1997. — С. 247.
2. Иванов И. П. Энциклопедия коллективных творческих дел. — М.: Педагогика, 1990. — С. 3—4.
3. Його ж: Педагогика коллективных творческих дел. — К.: Освіта, 1992. — С. 20—25.

4. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология (Педагогическое воздействие в процессе воспитания школьника). — М.: 1992. — С. 6, 76; Краткий справочник по педагогической технологии (Под ред. Н. Е. Щурковой). — М.: Новая школа. — 1997. — С. 64.
5. Шукина Г. И. Роль деятельности в учебном процессе. — М.: Просвещение, 1986. — С. 100—102.
6. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач. — К.: Рад. шк., 1983. — С. 8—10.

Розвиток мислення дев'ятикласників на уроках правознавства

Володимир КОМАРОВ

Як відомо, навчальний процес — явище двостороннє. Він складається з діяльності вчителя і учнів. Перший з учасників цього процесу проводить викладання. Діяльність другого характеризується як учіння. Викладацька діяльність за своєю суттю має керуючий характер. Учіння ж — діяльність керована. Тому для успішного навчального процесу в школі має бути, на нашу думку, два посібники. Один, призначений для учнів, повинен відбивати закономірності учіння як складової частини процесу навчання; другий — методичний посібник для вчителів і має ґрунтуватися насамперед на закономірностях викладання.

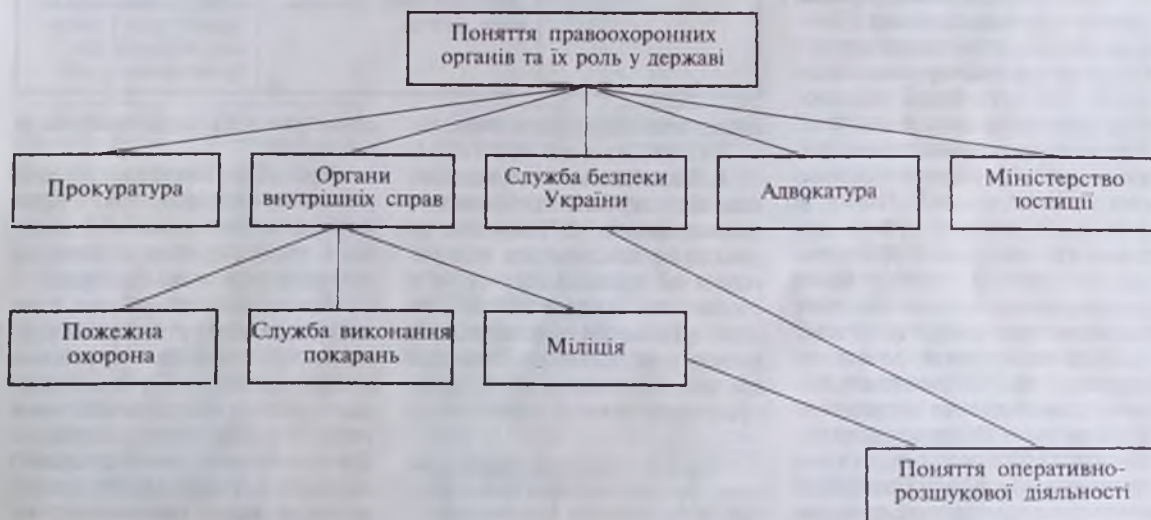
Теоретичний аналіз програми з основ правознавства і досвід викладання цього курсу в СШ № 71 м. Кривого Рогу дали змогу автору статті сформулювати деякі загальні положення до методичного забезпечення як усього курсу в цілому, так і окремих його розділів чи й уроків. Курс з основ правознавства, на нашу думку, розгортається навколо двох надзвичайно широких, а значить і дуже абстрактних понять «держава» і «право». Під час вивчення кожної нової теми вони конкретизуються завдяки поглибленню, зокрема з допо-

могою понять «правоохоронна діяльність» та «правоохоронний орган».

Дедуктивна «ідеологія» методичної побудови навчального процесу потребує, щоб найзагальніші, тобто позбавлені характерних конкретних рис поняття цієї теми були усвідомлені і учнями, і вчителем на самому початку уроку. Під час підготовки вчитель повинен мати цілісну картину взаємозв'язків основних ідей усього уроку. Це забезпечується завдяки вміщенню у методичному посібнику для вчителів схеми взаємозв'язку основних ідей певного уроку (схема 1).

Схема 1

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОСНОВНИХ ІДЕЙ УРОКУ «ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ»

Виклад відповідного матеріалу в посібнику для учнів може розпочинатися так:

«Серед функцій держави важливе місце займає правоохоронна діяльність. Її мета — дотримання законності і правопорядку, тобто боротьба з будь-якими порушеннями закону. Таку діяльність проводять правоохоронні органи. Їхня мета — захист прав і свобод людини, охорона її законних інтересів від протиправних посягань. Правоохоронну діяльність тією чи тією мірою здійснюють усі державні та громадські організації й установи. Це пояснюється тим, що всі вони діють у межах правового поля держави. Однак для більшості суб'єктів правовідносин правоохоронна діяльність не є основною. Вона проводиться поряд з освітньою, економічною, науковою, методичною та іншими. Такі організації називаються загальними правоохоронними органами.

Одночасно у державі діють установи, для яких охорона прав і законних інтересів громадян, зміцнення законності і правопорядку є основним завданням. Такі органи називають спеціальними правоохоронними органами. Вони також можуть бути як державними, так і громадськими».

Запитання до тексту:

Чому серед функцій держави однією з найважливіших є охорона законності і правопорядку? Що таке правоохоронна діяльність? Які організації здійснюють правоохоронну діяльність? Для яких організацій правоохоронна діяльність є провідною, а для яких — ні? Чому в суспільстві повинні бути як загальні, так і спеціальні правоохоронні органи? Що таке загальні правоохоронні органи? Що таке спеціальні правоохоронні органи?

Успішний розвиток мислення школярів під час вивчення основ правознавства можливий лише за умов використання такої методичної системи, яка дає змогу опрацювати оповідний текст навчального посібника для

школярів у ході активної розумової співпраці вчителя і учнів. Така система — досить складне явище. Детальний аналіз її виходить далеко за межі цієї статті. Своїм корінням система заглиблена в царину методології формування розумової діяльності учнів у процесі навчання. Низка запитань до наведеного вище тексту складається із чергування суджень та умовиводів у межах методичної системи, яку умовно можна назвати «теорія — закон».

Після того, як текст буде опрацьовано за запитаннями, школярам слід заповнити *таблицю 1*.

Таблиця 1 (як і всі наступні) має бути вміщена в обох книжках. Проте відповіді у другій і третій колонках повинні бути

може бути провідною для всіх організацій та установ, які діють у правовому полі держави?

Запитання дають змогу вчителю організувати на уроці активну розумову співпрацю з учнями, внаслідок чого їхні знання значно поглиблюються. Так дев'ятикласники вказують, що спільною рисою для загальних спеціальних правоохоронних органів є те, що вони так чи так здійснюють правоохоронну роботу. Отже, у школярів не тільки формується розуміння того, що зміцнення законності і правопорядку є найважливішим завданням усіх суб'єктів правовідносин, а й усвідомлення, що методи до-

Таблиця 1

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ЗАГАЛЬНИХ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Запитання для порівняння	Правоохоронні органи	
	загальні	спеціальні
Правовий статус	(Державні та громадські)*	(Державні та громадські)
Яка їх діяльність	(Освітня, наукова, культурна і т. д., а також правоохоронна)	(Правоохоронна)
Чи є правоохоронна діяльність головною	(Ні)	(Так)
Яку мають мету	(Розвиток найрізноманітніших сфер суспільного життя)	(Зміцнення законності і правопорядку. Захист прав і законних інтересів від протиправних дій)

тільки в посібнику для вчителів.

Запитання до таблиці 1:

1. Яка ознака спільна для загальних і спеціальних правоохоронних органів? 2. Чому саме ця риса дуже важлива для всіх установ та організацій, які є в суспільстві та державі? 3. Для яких організацій та установ правоохоронна діяльність головна, а для яких другорядна? 4. Чому правоохоронна діяльність не

сягнення цієї мети найрізноманітніші.

При цьому вчителю слід зайняти таку позицію, щоб у процесі спільної пізнавальної діяльності учні сприймали його як учасника розумової співпраці.

Запитання і до таблиці 1 дають змогу виділити суттєві риси спеціальних і загальних правоохоронних органів та істотно підвищити рівень узагальненості знань учнів. Опрацьовуючи запитання 2, учні вказують, що і загальні, спеціальні правоохоронні органи повинні вести правоохоронну

* Тут і далі в таблицях дужки означають, що текст має бути тільки в методичному посібнику для вчителів.

роботу. Це пояснюється тим, що у правовій державі всі учасники суспільного життя зобов'язані дотримуватися принципу верховенства права, інакше саме існування правової держави, яка має на меті захист прав і законних інтересів людини, стає неможливим. Опрацьовуючи запитання 3, дев'ятикласники зазначають, що правоохоронна діяльність є провідною тільки у спеціальних правоохоронних органах. Що стосується загальних органів, то для них діяльність хоча й важлива, але не першочергова.

Хід думок учнів під час евристичної бесіди за цими завданнями має бути докладно описаний у посібнику для вчителів.

Наступний крок — робота школярів під керівництвом учителя над *схемою 2*.

Запитання до схеми 2: 1. Чому в пункті 1 треба записати найширше поняття з тих, які використовувалися під час опра-

цуювання таблиці 1? 2. Яке поняття в цьому разі є найзагальнішим? 3. Які саме поняття і чому ви розташували у пунктах 2 і 3? 4. На підставі яких ознак цих понять ви так зробили? 5. Чому поняття 2 і 3, у свою чергу, поділяються відповідно ще на дві групи? 6. Які саме групи понять маютьесь на увазі?

діяльність властива всім суб'єктам правовідносин. Але для одних вона є провідною, другі ж виконують таку діяльність поряд з основною: господарською, освітньою, культурною, науковою, торговельною і т. д. Завдяки цьому школярі поступово усвідомлюють, що кожний суб'єкт правовідносин, який діє у межах закону, так чи так зміцнює законність і правопорядок у державі. Підбиваючи підсумки цього етапу уроку, вчитель ще раз наголошує, що охорона законності і правопорядку в державі — справа всіх учасників суспільного життя, а не тільки держави та її спеціальних органів.

Далі вчитель повідомляє, що до спеціальних правоохоронних органів України належать прокуратура, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки, Міністерство юстиції, адвокатура та інші. Після цього пропонує учням оп-

рацювати спеціальний текст, присвячений прокуратурі, який починається так: «Прокуратура України являє собою цілісну систему. На чолі її стоїть Генеральна Прокуратура України. Їй підпорядковані обласні, районні та міські прокуратури, а також прокуратура Автономної Республіки Крим, прокуратура міст Києва та Севастополя. До системи прокуратури України належить і військова прокуратура...».

Що таке прокуратура? Які принципи побудови системи прокуратури в Україні? Чим система прокуратури подібна до системи судової влади? Чим вона відрізняється від останньої? Чому система прокуратури має у своїй побудові як спільні риси, так і відмінності порівняно з системою судів?

Після того, як школярі сформулюють відповіді, їм пропонується навчальний текст, присвячений адвокатурі. Починається він так: «Ще одним дуже важливим спеціальним правоохоронним органом є адвокатура. Це добровільне громадське професійне об'єднання юристів, яке має на меті захист прав та законних інтересів усіх суб'єктів права в суді та надання юридичної допомоги...».

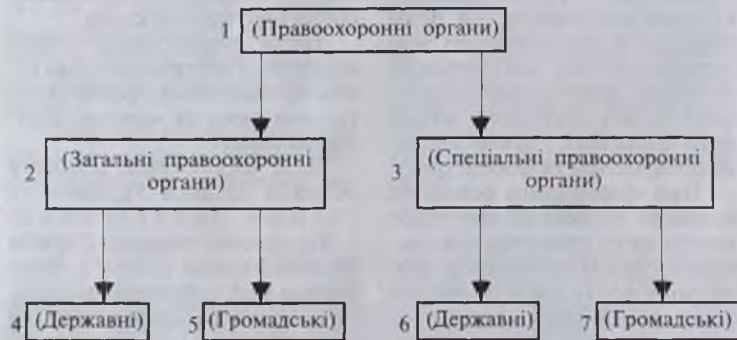
Запитання до тексту: Що таке адвокатура? Які її головні завдання? Чим завдання адвокатури відрізняються від завдань прокуратури? Чим принципи побудови адвокатури відрізняються від принципів побудови прокуратури? Як ці відмінності пов'язані з їх завданнями? Чому адвокатура — добровільне громадське професійне об'єднання юристів? Чому в системі адвокатури України відсутня жорстка централізація та відповідність адміністративно-територіальному поділу держави?

Після опрацювання тексту учням пропонується заповнити *таблицю 2* й відповісти на запитання до неї.

Запитання до таблиці 2: 1. Що спільного між прокуратурою і адвокатурою? 2. Чому саме ця риса є спільною? 3. Чим прокуратура та адвокатура відрізняються? 4. Чому саме ці риси їх розрізняють? 5. Чому для порівняння адвокатури та прокуратури були обрані саме запитання, які містяться в першій колонці таблиці? 6. Чим пояснити, що вони розташовані саме в такому порядку? 7. Чому цей порядок не може бути іншим? 8. Яку закономірність розташування запитань для порівняння

Схема 2

НАЙЗАГАЛЬНІША КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВИ

Опрацьовуючи за цими запитаннями схему 2, учні ще раз переконуються в тому, що тією чи тією мірою правоохоронна

рацювати спеціальний текст, присвячений прокуратурі, який починається так: «Прокуратура України являє собою цілісну систему. На чолі її стоїть Генеральна Прокуратура України. Їй підпорядковані обласні, районні та міські прокуратури, а також прокуратура Автономної Республіки Крим, прокуратура міст Києва та Севастополя. До системи прокуратури України належить і військова прокуратура...».

Запитання до тексту:

Таблиця 2

ПОРІВНЯННЯ АДВОКАТУРИ ТА ПРОКУРАТУРИ

Запитання для порівняння	Адвокатура	Прокуратура
Головне завдання	(Захист прав і законних інтересів суб'єктів права в суді, надання юридичної допомоги)	(Загальний та спеціальний нагляд за однаковим виконанням законів на території своєї держави)
Правовий статус	(Добровільне громадське професійне об'єднання юристів)	(Державний спеціальний правоохоронний орган)
Методи діяльності	(Правовий вплив)	(Правовий вплив)
Принцип побудови	(Децентралізація, невідповідність адміністративно-територіальному поділу держави)	(Суворі централізація, відповідність адміністративно-територіальному поділу держави)

ви помітили? 9. Які ознаки дозволяють відносити як прокуратуру, так і адвокатуру до спеціальних правоохоронних органів? 10. Чому саме ці риси дозволяють це зробити? 11. Які характерні ознаки дозволяють відносити прокуратуру та адвокатуру до різних типів спеціальних правоохоронних органів? 12. Чому саме ці риси дозволяють це зробити?

Опрацюючи таблицю 2, учитель має спрямовувати хід думок учнів таким чином, щоб вони усвідомили, що спільною рисою прокуратури й адвокатури є те, що правоохоронна діяльність для них провідна. Саме тому вони й належать до спеціальних правоохоронних органів. Однак прокуратура — спеціальний державний правоохоронний орган, а адвокатура — громадський недержавний. Завдання ж їх спільне в тому, що вони повинні сприяти зміцненню законності у державі. Але методи їх діяльності різні. Саме тому й різні принципи структури цих органів. Прокуратура жорстко централізована і побудована у чіткій відповідності з адміністративно-територіальним поділом держави, а в основі системи адвокатури лежать проти-

лежні підходи. Опрацювавши навчальний матеріал, учні повинні дійти висновку, що запитання у першій колонці обрані не випадково. Вони обіймають найсуттєвіші ознаки обох органів і розташування їх підпорядковане суворим закономірностям. Встановивши ці закономірності, учні пересвідчуються, що принципи побудови певного правоохоронного органу обумовлені метою його діяльності, у цьому випадку прокуратури та адвокатури.

При формуванні основних операцій формально-логічного мислення на правознавчому матеріалі треба обирати два до певної міри протилежні правоохоронні органи. Це дає змогу створювати на уроці ситуацію конфлікту і значно полегшує засвоєння характерних ознак цих органів, зокрема прокуратури та адвокатури.

Далі йде опрацювання навчального матеріалу, присвяченого системі органів внутрішніх справ, а конкретніше міліції, Службі безпеки України та Міністерству юстиції України. Для побудови відповідної методичної системи доцільно обрати спочатку такі поняття, як «органи внутрішніх справ», «Служба

безпеки України», а потім у тісному зв'язку з ними вивчати характерні риси Міністерства юстиції.

Навчальний текст у посібнику для школярів може починатися так: «Систему органів внутрішніх справ очолює Міністерство внутрішніх справ. Йому підпорядковані обласні, районні та районні в містах управління внутрішніх справ. Таким чином, система органів внутрішніх справ базується за принципами відповідності адміністративно-територіального поділу держави та суворі централізації...».

Запитання до тексту: 1. Чому систему органів внутрішніх справ очолює Міністерство внутрішніх справ? 2. За якими принципами будується система органів внутрішніх справ? 3. Чому для неї характерна як суворі централізація, так і відповідність адміністративно-територіальному поділу держави? 4. Чому найважливішою складовою системи органів внутрішніх справ є міліція? 5. Чому вона є озброєним підрозділом системи органів внутрішніх справ?

Після опрацювання тексту про органи внутрішніх справ учням пропонується сформулювати саме поняття «органи внутрішніх справ».

Далі вивчається поняття «Служба безпеки України» за такими запитаннями: 1. Яке головне завдання Служби безпеки України (СБУ)? 2. Чому система СБУ побудована за принципами суворі централізації та відповідності до адміністративно-територіального поділу держави? 3. Як це впливає на ефективність роботи СБУ? 4. Чим побудова СБУ подібна до побудови органів внутрішніх справ? 5. Чим завдання СБУ відрізняються від завдань міліції?

Учням пропонується для опрацювання також таблиця 3.

Запитання до таблиці 3: 1. Що спільного між органами внутрішніх справ (міліцією) та Службою безпеки України? 2. Чим пояснити цю спільність?

Таблиця 3

ПОРІВНЯННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (МІЛІЦІЇ) ТА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Запитання	Органи внутрішніх справ (міліція)	Служба безпеки України
Головне завдання	(Охорона прав і законних інтересів суб'єктів права від протиправних дій, які не становлять небезпеки для державного суверенітету України)	(Охорона державного суверенітету України від протиправних дій як у середині держави, так і за кордоном)
Правовий статус	(Державний спеціальний правоохоронний орган)	(Державний спеціальний правоохоронний орган)
Методи діяльності	(Державний примус)	(Державний примус)
Принцип побудови	(Жорстка централізація, відповідність адміністративно-територіальному поділу держави)	(Жорстка централізація, відповідність адміністративно-територіальному поділу держави)

3. Чим ці органи відрізняються?
4. Чому саме ці ознаки дають змогу розрізнити ці органи?
5. Який вплив на ефективність роботи як міліції, так і СБУ має жорстка централізація та відповідність адміністративно-територіальному поділу держави?
6. Чому і міліція, і СБУ є державними спеціальними правоохоронними органами?
7. Яка риса дозволяє відносити міліцію та СБУ до одного типу правоохоронних органів?
8. Які принципи побудови міліції та СБУ пов'язані з їх головними завданнями?

Наступним кроком щодо формування поняття «правоохоронний орган» є опрацювання на-

вчального матеріалу, присвяченого Міністерству юстиції України.

Відповідний текст опрацюється за такими запитаннями: 1. Чому в системі правоохоронних органів є Міністерство юстиції? 2. Чому система органів Міністерства юстиції будується за принципами жорсткої централізації та відповідності адміністративно-територіальному поділу держави? 3. Чому принципи побудови Міністерства юстиції дуже тісно пов'язані з його завданнями? 4. Чому за своєю структурою система органів Міністерства юстиції подібна до багатьох інших правоохоронних органів, і зокрема до органів внутрішніх справ?

Після того, як навчальний текст засвоєний, учням пропонується працювати з *таблицею 4*.

Запитання до таблиці 4.
 1. Що спільного між органами внутрішніх справ і системою органів Міністерства юстиції?
 2. Чому саме ці ознаки спільні?
 3. Які ознаки відрізняють систему органів Міністерства юстиції від системи органів внутрішніх справ?
 4. Чому методи діяльності органів Міністерства юстиції та органів внутрішніх справ різняться?
 5. Як пов'язані між собою завдання Міністерства юстиції та принципи побудови системи його органів на місцях?
 6. У чому ви вбачаєте закономірність у побудові системи Міністерства юс-

Таблиця 4

ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ З СИСТЕМОЮ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Запитання	Органи Міністерства юстиції	Органи внутрішніх справ
Головне завдання	(Попередня розробка законопроектів, надання юридичної допомоги системі загальних судів)	(Охорона прав і законних інтересів суб'єктів права від протиправних дій, які не становлять небезпеки для державного суверенітету України)
Правовий статус	(Спеціальний державний правоохоронний орган)	(Державний спеціальний правоохоронний орган)
Методи діяльності	(Систематизація законодавства. Правовий вплив)	(Державний примус)
Принцип побудови	(Жорстка централізація, відповідність адміністративно-територіальному поділу держави)	(Жорстка централізація, відповідність адміністративно-територіальному поділу держави)

тиці і системи органів внутрішніх справ? 7. Як пов'язані між собою завдання тих чи тих правоохоронних органів та методи їх діяльності?

Після того, як навчальний матеріал опрацьовано на уроці, школярам пропонується для заповнення *схема 3*. Фактично вона є продовженням схеми 2 і узагальнює весь вивчений матеріал.

Запитання до схеми 3:

1. Назви яких правоохоронних органів ви розташовуєте у пунктах 1—12? 2. Чому серед цих органів мають місце як загальні, так і спеціальні? 3. Чому вони можуть бути як державними, так і громадськими? 4. Яка спільна ознака дозволяє відносити окремі правоохоронні органи до державних, громадських, спеціальних, загальних? 5. Які методи діяльності спеціальних правоохоронних органів пов'язані з їх основним завданням та принципами побудови? Наведіть конкретні приклади.

Робота з цією схемою на за-

ключному етапі уроку дає змогу систематизувати опрацьований навчальний матеріал. У школярів формується цілісне і конкретне уявлення про правоохоронну діяльність. Вони розуміють, що таку роботу повинні здійснювати всі суб'єкти правовідносин у межах закону. Проте для одних суб'єктів вона є провідною, тому вони становлять систему спеціальних правоохоронних органів. Для других правоохоронна робота другорядна і здійснюється поряд з освітньою, господарською і т. д. Однак усі вони можуть бути як господарськими, так і державними за своїм правовим статусом.

Внаслідок дедуктивної методичної «ідеології» курсу з основ правознавства узагальнення навчального матеріалу відбувається зовсім іншими шляхами, ніж, наприклад, під час вивчення історії України. Тому відсутність повторювально-узагальнювальних уроків після вивчення кожного розділу курсу не є недоліком

програми. Але практика доводить, що по завершенні вивчення всього курсу все-таки один повторювально-узагальнювальний урок має бути. Це обумовлено віковими особливостями учнів.

Практика навчання доводить необхідність двох посібників з основ правознавства, які будуться на одному фактичному матеріалі. Один з них навчальний — для учнів, другий методичний — для вчителів. Тільки таким чином можна реалізувати двосторонній характер процесу навчання. Саме так створюються умови для розвитку мислення дев'ятикласників на уроках з правознавства. З допомогою спільної розумової діяльності вчителя та учнів формуються такі формально-логічні операції, як порівняння, класифікація, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування й систематизація. При цьому методичною формою можуть бути як різноманітні текстові таблиці, так і логічні схеми.

Така методична форма, як текстова таблиця властива тільки окремим операціям формально-логічного мислення, (порівняння, аналіз, абстрагування та конкретизація). Всі інші, тобто класифікація, синтез, узагальнення та систематизація мають за методичну форму логічну схему. Закономірності ж формування тієї чи тієї формально-логічної операції залежать від послідовності запитань, сформульованих у вигляді суджень та умовиводів і доданих до схеми або таблиці.

Будуючи дедуктивно-методичну систему розвитку мислення, треба мати на увазі, що вона повинна розвиватись у так званих коливаннях форми від таблиці до схеми і навпаки. При цьому формально-логічні операції мають формуватись у такій послідовності: порівняння, синтез, аналіз, класифікація, абстрагування, узагальнення, конкретизація, систематизація. Лише за таких умов можлива побудова ефективної методичної системи формування мислення учнів на уроках правознавства.

Схема 3

СИСТЕМА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

